

*Дергачова А.М., студентка бакалаврату
Харківський національний медичний університет,
Маріупольський державний університет
Челпан Вікторія, старший викладач
Маріупольський державний університет, кафедра грецької філології
Пітюліна Злата., студентка бакалаврату
Ковальцова Марина, к. мед. н., доц.
Харківський національний медичний університет*

ЕТИМОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ГРЕЦЬКИХ МОРФЕМ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПЕРЕКЛАДУ ТА АДАПТАЦІЇ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ ПАТОФІЗІОЛОГІЇ ЗАПАЛЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Актуальність: Патологічна фізіологія як фундаментальна медична дисципліна має складну та розгалужену систему термінів і понять, яка в умовах активної міжнародної комунікації інтенсивно оновлюється та розширюється. Особливе місце в сучасному медичному дискурсі посідає термінологія запалення як типового патологічного процесу, що є ключовою ланкою патогенезу низки нозологічних одиниць.

Стрімкий розвиток медичної науки зумовлює необхідність точної та адекватної передачі вузькоспеціалізованих термінів українською мовою, особливо в терміносистемі запалення, де переважає складна багатокomпонентна структура. Ця проблема для свого розв'язання потребує залучення низки перекладацьких підходів, зокрема їхньої синергії, для отримання якомога ціліснішого результату, першочергово, семантичної точності перекладу. Постає необхідність у відході від традиційних способів передачі безеквівалентних лексичних одиниць – транслітерації та калькування, які часто є недостатніми для відтворення складної патофізіологічної термінології, оскільки можуть призводити до її спотворення через нівелювання або повну втрату патогенетичного змісту терміна.

Авторами пропонується підхід, що ґрунтується на етимологічному аналізі терміна та розгляді його як цілісної одиниці перекладацької еквівалентності і, насамперед, спрямований на збереження та відтворення семантичного та патогенетичного змісту під час перекладу та адаптації в українському медичному дискурсі.

Реалізація запропонованого підходу передбачає використання грецької етимологічної основи для інтерпретації патофізіологічного значення та усунення семантичної неоднозначності складних і багатозначних термінів.

Метою дослідження є розробка, опис і практичне застосування запропонованого методу етимологічного аналізу під час перекладу та адаптації складних і багатозначних термінів патофізіології запалення.

Матеріали та методи: Матеріалом дослідження стали англomовні терміни патофізіології запалення з грецькою етимологічною основою, відібрані шляхом

систематичного огляду наукової літератури за допомогою баз даних PubMed і Turning Research Into Practice (TRIP) Medical Database.

Критеріями відбору термінів були: приналежність до терміносистеми патофізіології запалення, наявність грецької етимологічної основи, семантична неоднозначність під час процесів перекладу та адаптації в українському науковому дискурсі.

Для проведення етимологічного аналізу англomовної термінології використовувалися лексикографічні та етимологічні ресурси Online Etymology Dictionary, Liddell–Scott–Jones Greek–English Lexicon (LSJ) та Perseus Digital Library [2, 4, 5].

Застосований метод передбачав виділення терміноелементів, встановлення їхнього походження, аналіз первинного значення та його зіставлення з сучасним патофізіологічним значенням терміна, після чого проводилося оцінювання української адаптації.

Результати: У результаті проведеного дослідження було визначено, що використання транслітерації та калькування, як способів передачі безеквівалентної лексики, часто призводить до спотворення патофізіологічного змісту термінів. Переклад складної англomовної термінології запалення вимагає від перекладача розуміння патогенетичного процесу, що лежить в основі. Оскільки для реалізації цього необхідним є врахування контексту специфічної медичної лексики, авторами запропоновано використання етимологічного аналізу для визначення змісту терміна та для адекватного відтворення такої термінології українською.

З огляду на те, що нівелювання значення терміна відбувається саме внаслідок втрати цілісності його змісту в процесі перекладу, вважаємо доцільним використання семантичного перекладу для такого виду наукової лексики з метою збереження її якнайвищої контекстуальної точності.

Такий підхід дозволяє уникнути спотворення значення термінів і забезпечує точне розмежування суміжних понять єдиної патофізіологічної терміносистеми. Зрештою, застосування етимологічного аналізу грецьких морфем під час перекладу термінів з англійської на українську дозволяє повноцінно оглянути патогенез описуваного терміном явища і саме таким чином зберегти та відтворити патофізіологічний зміст.

Одним із наслідків перекладу, що відбувається без урахування етимологічної основи, може бути недостатнє розмежування термінів із різним значенням, себто використання їх як взаємозамінних тоді, коли вони такими не є і позначають різні патологічні процеси. Прикладом слугують терміни *pyrexia*, *hyperthermia* та *hyperpyrexia*, які іноді помилково вживаються в єдиному контексті та інтерпретуються як узагальнене підвищення температури тіла.

Pyrexia – гарячка – це регульоване підвищення температури тіла людини вище нормальних фізіологічних значень, яке регулюється центром терморегуляції в гіпоталамусі; зумовлене інфекційними або неінфекційними причинами, у тому числі запальними процесами. Патогенез включає вивільнення імунологічних медіаторів, які активують центр терморегуляції гіпоталамуса, що призводить до підвищення температури тіла. Розглядається як захисно-приспосувальна реакція, яка може бути контрольована застосуванням жарознижувальних засобів [1].

Hyperthermia – стосується підвищення температури тіла, яке відбувається без підвищення гіпоталамічної уставки, наприклад, у відповідь на специфічні екологічні (наприклад, тепловий удар), фармакологічні (злоякісний нейролептичний синдром) або ендокринні (тиреотоксикоз) подразники [3].

Hyperpyrexia – це екстремальне підвищення температури тіла $>41-41,5^{\circ}\text{C}$, може виникати при тяжких інфекційних захворюваннях і ураженнях ЦНС [3].

Їхнє ототожнення зумовлене подібністю зовнішньої форми та одним клінічним проявом – підвищенням температури тіла, проте патогенетичні механізми, описувані кожним із термінів, є різними. Це обґрунтовує необхідність звернення до їхньої етимологічної основи, що дозволяє віднайти їхнє первинне значення, завдяки якому стає можливим визначення механізму розвитку патологічного процесу, себто порушення терморегуляції на тому чи іншому рівні, для точності термінологічного розмежування.

Результати етимологічного аналізу наведених термінів є наступними:

Відповідно до даних Online Etymology Dictionary, термін *pyrexia* походить через медичну латину від давньогрец. *pyrexia* «гарячковий стан», пов'язаного з *pyressein* «бути гарячковим, хворіти на гарячку», що, у свою чергу, етимологічно пов'язане з *pur* «вогонь».

Лексикографічний ресурс LSJ дозволив підтвердити походження терміна, а також доповнити попередньо зазначену інформацію спорідненими формами (*excessive heat, pyrexia, in disease*), пов'язаними з надмірним жаром у межах певного патологічного процесу. Українським відповідником є «гарячка».

Етимологічний аналіз демонструє первинне виникнення терміна як того, що призначений описувати саме стан гарячки, що відповідає сучасному клінічному значенню.

Аналіз терміна *hyperpyrexia* за допомогою лексикографічного ресурсу LSJ дозволив виявити його походження через повторне запозичення та утворення на основі грецьких морфем *υπερ-* «надмір» + *πυρεξία* «гарячка». Зазначається, що термін описує стан підвищення температури понад 40°C і з'являється в медичній літературі лише з кінця XIX століття.

Етимологічний аналіз терміна *hyperthermia* за допомогою лексикографічного ресурсу LSJ дозволив з'ясувати його утворення шляхом злиття грецьких морфем *υπερ-* «надмір» + *θερμός* «тепло, жар». Відповідно до даних Online Etymology Dictionary, термін був уведений до медичної латини в 1878 р. як позначення стану надмірного тепла. Зазначені ресурси додатково пов'язують його з порушенням тепловіддачі, що прямо вказує на сучасне патофізіологічне значення – підвищення температури тіла внаслідок зниження тепловіддачі без зміни процесів центральної терморегуляції.

Отже, вищенаведені результати проведеного аналізу демонструють, що звернення до грецької етимологічної основи є способом точного термінологічного розмежування суміжних термінів. Наступними були оглянуті новоутворені терміни, українські відповідники для перекладу яких відсутні. Як приклад наводиться етимологічний аналіз терміна *alarmins*. У сучасному науковому дискурсі *alarmins* – це ендогенні, конститутивно експресовані, хемотаксичні та імуноактивуючі білки, що вивільняються в результаті дегрануляції, пошкодження або смерті клітин, або у відповідь на імунну індукцію [7]. Це слово не зафіксоване в жодному з

використовуваних ресурсів, тому встановлення його походження було проведено з використанням словотвірної основи *alarm*. Відповідно до даних Online Etymology Dictionary, англ. *alarm* походить від старофранц. *alarme* та італ. *all'arme* «сигнал небезпеки». Проте механічний переклад терміну часто призводить до використання відповідника «тривога», що повністю спотворює патофізіологічний зміст. Тому звернення до етимологічної основи дозволяє інтерпретувати *alarmins* як сигнальні білки, які активують імунну відповідь при ушкодженні тканин. За відсутності українського відповідника, авторами визначається доцільним використання транслітерації в українському медичному дискурсі задля збереження його патогенетичного сенсу.

Наступну групу становили терміни, український відповідник яких спотворює патогенетичний зміст, прикладом чого є *sterile inflammation*, що зазвичай перекладається як «стерильне запалення». *Sterile inflammation* виникає в гострих станах, таких як ішемічно-реперфузійне пошкодження, а також при хронічних захворюваннях, у тому числі при атеросклерозі, азбестозах і силікозах. Себто, це та запальна реакція, що має неінфекційну природу, але використання відповідника «стерильне запалення» може формувати спотворення сприйняття як процесу, що виникає абсолютно незалежно від впливу біологічних агентів [6].

Етимологічний аналіз терміна дозволив встановити, що англ. *sterile* походить від лат. *sterilis* «безплідний, непродуктивний», його значення, відповідно до Online Etymology Dictionary, визначається як «вільний від мікроорганізмів». У сучасному терміні *sterile* інтерпретується як відсутність інфекційних агентів як етіологічних чинників, хоч перебіг запалення і може супроводжуватися некрозом і вторинним бактеріальним інфікуванням. Термін не має грецької етимологічної основи, але його аналіз доцільний для адекватного відтворення з урахуванням суті патологічного процесу, що обґрунтовує використання цього методу в процесі перекладу вузькоспеціалізованої медичної термінології загалом. Саме з цієї причини авторами пропонується при перекладі з англійської на українську терміна *sterile inflammation* використання відповідника «неінфекційне запалення», оскільки він дозволяє відобразити механізм розвитку цього процесу як того, що зумовлений активацією вроджених імунних механізмів у відповідь на ендогенні сигнали клітинного пошкодження.

Висновки: Авторами запропоновано використання етимологічного аналізу як значущого інструменту для якісного перекладу та адаптації суперечливих і багатозначних патофізіологічних термінів запалення в українському медичному дискурсі. Його застосування дозволяє зберегти та відтворити сенс патологічного процесу.

Отримані результати підтверджують, що традиційних методів передачі безеквівалентної лексики часто недостатньо для повноцінного відтворення вузькоспеціалізованої термінології. Обґрунтованим є використання семантичного перекладу.

Було доведено, що впровадження етимологічного аналізу грецьких морфем у процес перекладу дозволяє розмежовувати суміжні поняття та коректно інтерпретувати новоутворенні терміни. Цей метод є перспективним для подальшого застосування, оскільки його використання підвищує точність відтворюваних термінів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Balli, S., Shumway, K. R., & Sharan, S. (2023). Physiology, Fever. In *StatPearls*. StatPearls Publishing.
2. Liddell H. G., Scott R., Jones H. S. A Greek-English Lexicon. – Oxford: Clarendon Press, 1940. – Electronic version available at: https://lsj.gr/wiki/Main_Page
3. Niven, D. J., & Laupland, K. B. (2016). Pyrexia: aetiology in the ICU. *Critical care (London, England)*, 20(1), 247. <https://doi.org/10.1186/s13054-016-1406-2>
4. Online Etymology Dictionary. (n.d.). *Etymonline*. Retrieved May 15, 2026, from <https://www.etymonline.com/>
5. Perseus Digital Library. (n.d.). *Perseus Hopper*. Tufts University. <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/>
6. Shen, H., Kreisel, D., & Goldstein, D. R. (2013). Processes of sterile inflammation. *Journal of immunology (Baltimore, Md. : 1950)*, 191(6), 2857–2863. <https://doi.org/10.4049/jimmunol.1301539>
7. Yang, D., Han, Z., & Oppenheim, J. J. (2017). Alarmins and immunity. *Immunological reviews*, 280(1), 41–56. <https://doi.org/10.1111/imr.12577>